

pustnem času l. 1295., preživevši večer v veseli družbi, je udril z dvema pajdašema v stolnico Pistojsko ter ukral dragocene kelihe; te je skrtil v palači plemiča Vanni della Mona, ki je bil po nedolžnem obešen, ker so se našli pri njem ob hišni preiskavi, ki jo je povzročil sam Vanni Fucci. — V. 140—151: S peklensko zloradostjo napoveduje Fucci Danteju — belasu — ghibelincu — poraz belasev, ki se je zgodil v maju l. 1301. Pol leta pozneje je jahal zaščitnik črnih, Karel Valoaški, skozi mestna vrata v Firence,

kjer so zavladali črni. V naslednjih bojih med črnaši in belaši je bil glava prvih grof Malaspina, ki je imel posestva v dolini rečice Magre (v Magrindolu). Pesnik ga imenuje strelo, zavito v oblake, ki bo v bitvi na Pičenskem polju (pod Pistojo) predrla oblake ter treščila med belase. — Dante je bil v težkih dnevih svojega prognanstva nekaj časa tudi gost pri Malaspinu v Magrindolu; s to prelepo primero o junaku in streli se je za vse čase sijajno zahvalil svojemu gostitelju. (Dalje v letniku 1911.)

Književnost.

Silvin Sardenko, **Mater dolorosa**. V sedmih dramatskih slikah. Ljubljana 1910. Izdalo „Apostolstvo sv. Cirila in Metoda“. Natisnila Katoliška tiskarna.

V sedmih dramatskih slikah nam opeva naš znani in ljubljani lirik sedem bridkih mečev Žalostne Matere. Pesnik se je živo poglobil v stvarino, ki je bila vse čase hvaležen tema velikih pesniških duš. Lepi verzi so polni prelepih misli, kakor jih misli v vernem premišljevanju globoko religiozno in nežno čuteče pesniško srce. To ni vsakdanja nabožna poezija, to je visoka religiozna lirika. Dramatska oblika je le zunanje sredstvo, ki naj se po njem ta sveta poezija razliva v kar največ src, budeč v njih čuvstva pobožnosti in molitve. Pesniku čestitamo na tej lepi žalostni pesmi.

Dr. M. O.

Etbin Kristan: **Samosvoj**. Drama v petih dejanjih. Ljubljana 1910. Založil L. Schwentner. 80. VI + 121. Cena: broš. 2 K, vez. 3 K.

S to dramo je krenil Kristan nazaj na pot, po kateri je začel hoditi pred leti z dramo „Volja“. To je moderna, simbolična drama v Ibsenovem stilu, ki ne operira z dejanjem samo toliko, kolikor ga neobhodno potrebuje za dokaz idejne tendence svojega sujeta. Ideja Kristanovega dela je socialna reforma, ki terja pravice za celokupnost ljudstva napram individualizmu in osebni koristi posameznika. Zastopniki splošnokoristnih idej so mase in posamezniki, reprezentant egoizma pa je graščak in raziskovalec starine Romè.

Uravnava vode Melnice je skupna vez, ki posega v lastninsko pravico Komarjevega travnika in v interesni krog Rometovih načrtov. Kristan je hotel dokazati, da se mora osebni dobiček umakniti celokupni koristi, to je: da mora liberalizem kloniti glavo pred socialnim delom.

Ta dokaz se je Kristanu vobče posrečil in nam je simpatičen, ker je resničen. Samo dva faktorja nam ne ugajata. Ekspropriacija Rometovega travnika je postavno nemogoča in je potemtakem vsa zidava dejanja na ta zaplet — iluzorna. Vsled napačne rabe premise je potemtakem ves konflikt, ki izrase iz nje, le skonstruiran. Pa tudi nositelj skrajno egoistične osebne koristolovne ideje starega individualizma, Romè, je nemogoč. Pisatelj bi moral objektivno deliti solnce in sence. Romè je Nietzschejanec v najvišji potenci. Gre preko vsega na svetu; vsa pota in vse steze vodijo do njega samega. Sam sebi je smoter in cilj. Ljudje navadnega pojmovanja so mu „zvezde v luži“

(107), „vsaka toleranca je zatajevanje samega sebe“ (108). Družabna pravila socialne konvencije so mu „šara“ (107) itd. Romè ni človek in pol, ampak zver in tričetrt.

Poleg socialnega jedra se da brez sile iz drame izluščiti še dvoje motivov, iz katerih potekajo konflikti. — Prvi je boj naravne pravice proti postavni. Torej motiv, ki ga je mojstrsko obdelal že Oto Ludwig v „Erbförsterju“, ki je glede trme gotovo enak slovenski trmoglavosti Rometa in Komarja. Subjektivna pravica se bori proti objektivni. — Drugi motiv je družabno vprašanje; v ta idejni krog je nanese Kristan nekaj satire. Večerje, slavnosti, veselice, jour-fixi in vsakovrstne prireditve služijo v osebni kult prireditelja samega. Naslovi raznih prireditev so gole fraze, krinka, slepila in pesek v oči, koncesija družbi in osebni častilakomnosti. Reprezentantinja teh krogov, Marjana, je stara figura, ki ji tudi Kristan ni nadel novih potez, razen res elegantnih kretenj in salonskega dialoga. — Neizpeljan je ostal motiv rodne grude.

V sodnijskih scenah je Sitnik figura, ki sicer ni karikirana docela, ki pa meji vsaj že na tisto mejo, kjer se srečavata realizem in karikirana satira. Sitnikova omejenost in njegovo obnašanje sicer ne zaide v nedostojnost in ga ne zavede naravnost v neverjetnost, a je brezdvomno figura, ki zasluži, da postavimo poleg nje vprašaj.

Kakor je Kristan kaj rad problematičen in teoretičen v svojih nazorih, tako se tudi v tej drami ni izognil tej kvintesenci svojega bistva. Vse je teorija, praktična stran je zadeta le toliko, kolikor se pač krije teorija s prakso sploh v življenju. To se pa dogaja le redkokdaj. Zato je Kristanovo delo po pretežni večini glede jedra in izpeljave sujeta kot takega teoretična razprava teoretičnih naziranj. Le tako je n. pr. mogoče, da izgovori Ivanka one neokusne besede o zakonu, ki bi jih človek naivnemu dekletu še odpustil, če bi ne bile tako plitvo tendenciozne.

Glede tehnik ni delu oporekati ničesar. Teče gladko, scene so napete in koncentrirane, zapletljaji krepki, dialogi kratki, scenični efekti naravni in neiskani.

Nekaj posebnega je slog! Koncizen, lapidaren, ne pretiravam, bere se kot brzozjavno poročilo. Niti ena sama beseda ni odveč, vse umerjeno. Prilike in podobe so, izvzemši par izjem — samostojne in pesniške. Tako rudimentarnega in lakoničnega dialoga nisem doslej naletel v nobenem, tudi neslovenskem delu. Na odru bo pa ta dialog pripravil tega in onega

igralca do obupa. Dvomim, da je tak dialog, ki se giblje v skrajnjih mejah še razumljive redkobesednosti, naraven in realen. Pro in contra v samih antitezah, vsak stavek v obliki sentence in citata je sicer apartna posebnost, ki je pri Kristanu še vrhutega elegantna, a je že za bralca dvomljive vrednosti, kaj šele za gledalca, ker vidi v takem izražanju hoteno iskanje in pogreša naravnega toka.

Če pozabimo socialističke tendence, nam delo ugaja, in le želimo, da ga poizkusimo tudi na odru. Kristan sicer s to dramo ni zanesel med nas novih idej, ampak premislil je staro, a danes vitalno vprašanje posvoje, ga oblekel v sprejemljivo dokazovanje, manj verjetno ogrožje in občudovanja vredno, dasi preizcizelirano formo.

Adolf Robida.

Janeza Trdine zbrani spisi. IX. knjiga. — Bajke in povesti. VIII. — Založil L. Schwentner. V Ljubljani 1910. Str. 204. Cena K 2'50. — Urednik Trdinove literarne zapuščine je dal tudi devetemu zvezku njegovih zbranih spisov naslov „Bajke in povesti“. Gotovo je, da je ta naslov le malo prikladen, a še bolj gotovo, da Trdinovih spisov ni mogoče veljavno krstiti z nobenim starejših ali novih imen, kar jih ima koledar poetike. Trdina piše o vsem, kar vidi in sliši na samotnih izprehodih in v malih dolenskih krčmah ali kar si izmisli v tihi zapuščeni svoji samski sobi: resnične bajke, včasih pristne, še večkrat racionalistično stilizirane, razprave o kmetijstvu, narodopisne črtice, čudne povesti brez začetka, zapletka in konca, resnične in izmišljene življenjepise, filološka premišljevanja — in to skoro vse obenem. On je gotovo edini zastopnik takega slovstva pri nas; tudi se ne morem spomniti, da bi bil v svetovni literaturi našel kaj podobnega.

Janez Trdina je na prvi pogled velika uganka. Človek, ki ga prvič bere, ne more biti prav najasnejši, kdaj le poroča in kdaj se norčuje, kdaj uči in kdaj le cinično deklamira, kdaj je resnično idealističen in kdaj naiven. Da razumemo Trdinovo pisateljsko osebnost, se je treba spomniti, da je živel in vzrastel ob času, ko je liberalizem bil ravno v cvetju. Ni mogoče tajiti, da so liberalna načela ob začetku razvoja mladino močno ogrela; besede o človeških in narodnih pravicah, o svobodi in napredku so imele tedaj še polno veljavo, ker je bilo treba poznejših razkrojnih let, da je zazijala notranja praznота in življenjska nesposobnost liberalnega načela. Trdina je veroval vanj vse dni svojega življenja — zato čuti moderen bralec nehoti nekaj otročjega in anahronističnega, kadar ga bere. Trdinovemu Ivanu Slobodinu (že to ime, skovano v okusu gimnazijskih psevdonimov, je značilno) so „zvezde vodnice: Resnica, svoboda in slavjanska ideja!“ Tudi v Trdinovi noči ni drugih zvezd, toda nam je pod tem nebom malo tesno, mračno in zlasti nekam dolgočasno.

To je ena komponenta Trdinove duše. Druga ravnotako važna in sodelujoča je čisto ljudsko, kmetško čuvstvovanje Trdinovo. On je le kmet, zdi se mu nekako zoprno in abotno, če ga imenuje kdo gospoda. Redkokdaj se more ubraniti pikre besede, kadar vzame v misel graščake, gospodo, škrice in sleparske doktorje. Najrajši poseda po krčmah, hodi po pašnikih in božjih potih in se družijo le s kmeti, delavci, pastirji in ribiči. Tu se je naučil tako kopirati kmetško besedo, kot je ni znal niti Jurčič. Ta beseda je včasih ljubka

in preprostolepa, toda mnogokrat je trda, robata in krivična, zlasti če govori o verski plati našega narodnega življenja. Kljub veselemu idealizmu, s katerim opaža Trdina svoje ljudstvo in ki mu je narekoval blagodneče stavke: „Slovenec je čil in žilav človek pa nosi na svojih širokih plečih bremena, ki bi vsakega drugega zadušila; tolažila in dobre volje mu ne manjka nikdar dolgo; podoben je čvrstemu deblu, ki poganja nove veje, če so mu stare polomile nevihte... Med slovenskimi kmeti sem našel mnogo nemarnosti, surovosti in ostarelosti, ali tudi obilo narave, poštenja in resnice“ — je videti pri Trdinu neko pretežno nagnjenje k temu, kar je manj zdravo, manj lepo in manj dostojno v nas.

Mladi čas je gotovo preglasno oznanil Trdinovo slavo. Izšlo je že devet zvezkov njegovih zbranih spisov in iziti jih utegne še nekaj. Bralca se pri tem loteva nestrpnost kakor kraljice, ko je poslušala zgovornega Apolonija: hotel bi več jedra in tudi — več umetnosti. Resnica pa je, da je jezik Trdinov nad vse lep; njegov slog diha v mirnem, prijetnem ritmu, ki se nikdar ne zasope in nikoli ne pretrga. Samo to je Trdinova slava in ta bo ostala. *Franc Bregar.*

Dr. Capuder Karel: **O luteranstvu na Goriškem.** (Izvestje državne gimnazije v Gorici 1909 in 1910.) V zadnjih letih so izšle tri razprave o protestantizmu na Goriškem, in sicer: Schmidt, Die Gegenreformation in Görz-Gradisca, Wien 1908; Ipavec, Verski pokret na Goriškem v šestnajstem stoletju (Trubarjev zbornik, 1908, 251–260) in omenjeni Capuderov spis. Prva razprava s pridejanim listinskim dodatkom je pomanjkljiva in precej napačna, drugi pisatelj je porabil le tiskano literaturo, pa še te ne vse. Nasprotno je sestavil Capuder svoj spis o luteranstvu ne samo na podlagi dosedaj tiskanih pripomočkov, našel je tudi v raznih arhivih še mnogo neznanih arhivalij, ki jih je deloma v dodatku objavil. Tako je popravil marsikatero trditve dosedanjih zgodovinarjev in razširil naše znanje o tej dobi. Ker je ta razprava najpopolnejša in najboljša o protestantskem gibanju na Goriškem, zato hočemo v kratkih potezah naznaniti njeno vsebino.

Kakor na Kranjskem in Štajerskem, se je tudi na Goriškem razširjalo luteranstvo najprvo med duhovščino, potem med plemiči in nazadnje med ljudstvom. Nova vera — razširjali so jo dijaki, ki so študirali na nemških vseučiliščih, in trgovci — je hitro dobila precej privrženec, kajti oglejski kapitelj je bil v verskih stvarih še bolj mlačen kakor ljubljanski škofje za Ferdinanda I. Nadalje je pospeševala razširjenje luteranstva slaba vlada Ferdinanda I., ki, kakor na Kranjskem, tudi na Goriškem ni odločno nastopila proti protestantom, ter nasprotje med Ferdinandom in oglejskimi patriarhi zaradi jurisdikcije. Manjkalo pa je goriškim protestantom trdne organizacije, zato je povabil goriški deželni glavar grof Jurij Thurn Primoža Trubarja v Gorico (1563). Dve leti (do 1565) je uspešno deloval Trubar na Goriškem, nato ga je ukazal Ferdinand I. iztirati. Drugi marljiv oznanjevalec luteranstva je bil predikant Tomaž Osterman iz Vipave, ki je tudi moral zapustiti deželo (1565), ker je njegovo bogoskrunje — po obhajilu je napil iz keliha nekaterim navzočim ženskam — razburilo katoliško ljudstvo. Smelosti predikantov so prisilile katoličane, da so se združili. Generalni vikar Jakob Maracco je sicer